

«ХИМИЯ» Ё «КИМИЁ»

Ношир: Ҳайати тадорукот Санаи интишор: 31 Октябр, 2019 - 11:47 «ХИМИЯ» Ё «КИМИЁ»

Тибқи ҳуҷҷатҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ дар тамоми муассисаҳои таҳсилотӣ, илмӣ, маъмурӣ ва ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон истилоҳи Химия расман қабул шудааст ва мувофиқан ибораҳои илми химия, фанни химия, китоби химия, дарси химия, муаллими химия, модаи химиявӣ, ҳодисаи химиявӣ, реаксияи химиявӣ, химияи ғайриорганикӣ, химияи органикӣ, химияи аналитикӣ, химияи физикӣ, химияи коллоидӣ ва амсоли онҳо маъмул мебошанд. Дар қатори истилоҳи расмӣ Химия ва мафҳумҳои ба он марбут инчунин истилоҳи Кимиё ва ибораю калимаҳои дар асоси истилоҳи мазкур сохташуда, ки расман бояд мавриди истифода қарор надошта бошанд, дар нутқи шифоҳии баъзе намоёндагони ин илм ва маводи чопии химиявӣ (кимийё) ба назар мерасанд. Доир ба афзалияту саҳҳеҳии истифодаи истилоҳҳои Химия ё Кимиё фикру ақидаҳои мухталиф ва баъзан тамоман хилофи якдигар мавҷуданд.

Мусаллам аст, ки кунун дар ҷумҳурии мо масъалаи асосӣ рушди ҳамаҷонибаи таълими фанни химия (кимийё), илми химия (кимийё), технологияи муосири химиявӣ (кимийё), ворид кардану барои беҳбудии ҳаёту фаъолияти шаҳрвандон мавриди истифода қарор додани чунин технология, истифодаи самараноки асбобҳои муосири дар солҳои соҳибистиқлолӣ ба ҷумҳурӣ воридшуда, эҳё ва густариши равобити илмӣ бо мамлакатҳои хориҷии дуру наздик, дар сатҳи зурурӣ ба роҳ мондани ҳамкориҳо байни муассисаҳои илмӣ ҷумҳурӣ, рушди ҳамаҷонибаи заминаи моддӣ-иқтисодии муассисаю таълимгоҳҳои химиявӣ (кимийё) ва ба камол расонидани мутахассисони соҳибмаълумоту соҳибкасби ин соҳаи ҳаётан хеле муҳим мебошад.

Дар раванди амалӣ кунонидани вазифаҳои зикршуда Химия ё Кимиё номгузорӣ шудани илми мазкур чандон аҳамият надорад. Вале бо гузашти солҳо ва дар мавриди зина ба зина ва муштарақан ҳалли амалии худро ёфтани вазифаҳои зикршуда ва болоравии худшиносию ҳисси миллии алоқамандони илми химия (кимийё) масъалаи Химия ё Кимиё номгузорӣ шудани он низ бояд ҳалли худро ёбад. Аз ин рӯ кунун ба масъалаи мазкур дар сатҳи зарурӣ ва касбӣ мароқ зоҳир кардани масъулину мутахассисон ва ба хусус олимону омӯзгорон, муносибати ҳолисонаи онҳо дар мавриди баррасии ин масъала, пазирию мавриди таваҷҷуҳ ва омӯзиш қарор додани ақидаҳои мухталифи барои ҳалли масъала баёншуда ба асоси далелу санадҳои илмӣ таърихӣ хеле муҳим буда, ҳамкорию доираҳои табақаҳои гуногуни химиявӣ (кимийё) – и ҷумҳуриро тақозо мекунад.

Мақсади таҳияи ин мақола доварӣ кардан ба ҳалли масъалаи афзалияти истилоҳҳои Химия ё Кимиё ва таҳлили таърихи дар ҷомеаи Тоҷикистон пайдо шудани бадалӣ якдигар карда мавриди истифодаи амалӣ қарор гирифтани ин мафҳумҳо набуда, балки баррасии баъзе маводи чопии мавҷуда доир ба истилоҳҳои мазкур мебошад.

Масъалаи пайдоиш ва мазмуни истилоҳҳои зикршуда дар чандин асару мақолаҳои олимону омӯзгорони тоҷик борҳо мавриди баррасӣ қарор гирифтааст [1 -8].

Доир ба мафҳуми Кимиё дар китоби донишманди машҳури форс-тоҷик Абӯҳомид Муҳаммад Ғаззоли «Кимиёи саодат» [1], ки байни солҳои 1094-1107 ба забони тоҷикӣ таълиф шудааст, чунин ишора мавҷуд аст:

Ва чунонки он кимиё, ки мису биринҷро ба сафои зари холис расонад, душвор бувад ва ҳар кас нашиносад, ҳамчунин ин кимиё, ки гавҳари одамиро аз ҳиссати баҳимият ба сафою нафосати малакийят расонад, то бад-он саодати абадӣ ёбад, ҳам душвор бувад ва ҳар касе надонад... Бидон, ки чунонки кимиё дар ганҷинаи ҳар пиразане наёбанд, балки дар хизонаи мулк ёбанд, кимиёи саодати абадӣ низ ҳар ҷой набошад, дар хизонаи Рубубийят бошад.

Дар Таджикско-русский словарь (нашри соли 1954) [2] оид ба мафҳуми Кимиё чунин маълумот мавҷуд аст:

КИМИЁ – уст. 1) алхимия; 2) философский камень; чудотворный эликсир; 3) химия.

КИМИЁАСАР – благотворный, благодатный; несущий счастье.

КИМИЁГАР – 1) уст. алхимик; 2) перен. умеющий извлечь пользу из всего (даже из непригодных вещей).

КИМИЁГАРӢ – 1) уст. алхимия; 2) прибыльное ремесло, выгодное занятие.

Дар Луғати зикршуда [2] доир ба мафҳуми Химия омадааст:

4. (ин) кимиёи қон (ё ҳастӣ) киноя аз шароб, май.

Ҳангоми тангдастӣ дар айш кушу мастӣ,

К-ин кимиёи ҳастӣ Қорун кунад гадоро.

Ҳофиз

КИМИЁГАР – касе, ки ба илми кимиё машғул мешуд; иксиргар.

Кимиёгар ба ғусса мурдаву ранҷ,

Аблаҳ андар хароба ёфта ганҷ.

Саъдӣ

Дар Дар Фарҳанги забони тоҷикӣ [8] истилоҳи Химия мавҷуд нест.

Дар Ҷумҳурии исломии Афғонистон истилоҳи Кимиё расман амал мекунад. Чун намуна китоби бо алифбои арабӣ, ба забони форсӣ таълиф намудаи донишманди тоҷик, профессор шодровон З.Н.Юсуфов «Кимиёи физикӣ ва коллоидӣ», ки чопи Кобул мебошад, далел шуда метавонад [9]. Дар Ҷумҳурии Узбекистон низ шакли каме тағйирёфтаи истилоҳи «кимиё» низ мавриди истифода қарор дорад. Масалан: «Самарқанд давлат университети Кимё факултети», «Физикавийва коллоид кимё кафедрасӣ», «Дисперс системалар кимёси (номи фанни таълимӣ)», «Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожланишда кимёнинг ўрни (номи конференсияи байналмилалӣ)» ва ҳоказо.

Хотирнишон месозам, ки дар аксари баромадҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, дар мавридҳои зарурӣ, истилоҳи «кимиё» истифода мегардад.

Дар аввали солҳои 90 асри ХХ муддати чанд вақт дар ҶТ мафҳуми Химия ба Кимиё бадал шуд. Аз барномаҳои таълимӣ сар карда то қадвали дарсии мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ бо истифодаи истилоҳи Кимиё тартиб дода мешуданд [10].

Маводи чопии химиявӣ (кимиёӣ) дар ҶТ кунун дар се навъ дучор мешаванд:

1. Китобҳои, ки дар онҳо пурра истилоҳи Химия истифода шудааст. Тамоми китобҳои талимии мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ ва баъзе китобҳои дарсии мактабҳои олий, масалан [11-12] пурра бо истилоҳи Химия таълиф шудаанд.
2. Китобҳои, ки дар онҳо пурра истилоҳи Кимиё истифода шудааст, масалан [13-15]. Китоби дарсии [13] бо қарори мушовараи Вазорати маорифи ҶТ нашр гардидааст.
3. Китобҳои, ки дар онҳо истилоҳҳои Кимиё ва Химия муштаракан истифода шудааст, масалан [7].

Аз он чи иброз шуд, метавон натиҷагирӣ кард, ки барои баррасии масъалаи зикршуда - ивази истилоҳи Химия ба истилоҳи Кимиё вақт фаро расидааст.

Мақоларо бо пешниҳоди мисраҳои Фаҳриддини Гургонӣ анҷом бахшиданро раво донистам:

Ба гетӣ кимиё ҷуз ростӣ нест,

Ки изи ростиро кистӣ нест.

Адабиёти истифодашуда

1. Ғаззоль А.М. Кимиёи саодат. Ҷилди 1. – Душанбе, ЭР-граф, 2008. -С. 85, 86.
2. Таджикско – русский словарь. Таҳти таҳрири А.Деҳотӣ. – Душанбе, 1954. -С. 186, С. 422.
3. Луғати мухтасари тоҷикӣ – русӣ. Мураттиб Калонтаров И.Я. – Душанбе, Маориф., 1988. -С. 333.
4. Луғати русӣ – тоҷикӣ. Зери таҳрири Осимӣ М.С. -Москва. Русский язык, 1985. -С.1178.
5. Энциклопедияи советии тоҷик. Ҷилди 3. Сармуҳаррири илмӣ Осимӣ М.С. Сарредаксияи илмӣ Энциклопедияи советии тоҷик. -Душанбе. 1981. -С. 304.
6. Энциклопедияи советии тоҷик. Ҷилди 7. Сармуҳаррири илмӣ Осимӣ М.С. Сарредаксияи илмӣ Энциклопедияи советии тоҷик. – Душанбе, 1981. -С.626.
7. Сафиев Ҳ.С., Аминҷонов А.О., Каримов М.Б. Химия дар қоидаҳо, таомулҳо, аксҳо ва нақшаҳо. -Душанбе. ЭР-граф. -С.12-19.
8. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷилди 1. Зери таҳрири Шукуров М.Ш., Капранов В.А., Р. Ҳошим, Маъсумӣ Н.А. – Москва, Советская Энциклопедия. 1969. - С.552.
9. کیمیای فیزیکی و کلویدی مؤلف ظهورالدین یوسف کابل ۱۳۶۴
10. Барномаи кимиё барои синфҳои VIII-IX ва X-XI (равияи табию риезӣ). Мураттибон Зубайдов У., Тошев А. -Душанбе, Маориф, 1994. 60с.
11. Солиев Л. Химияи умумӣ. – Душанбе., Аржанг, 2008. 394 с.
12. Холиқов Ш. Химияи органикӣ. – Душанбе, ЭР-граф, 934 с.
13. 14. Юсуфов Т.Ю., Раҷабов С.И. Кимиёи органикӣ. – Душанбе, Мир издателӣ, 2012. 368с.

«ХИМИЯ» Ё «КИМИЁ»

Интишори сомонаи «Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» (<https://kumitaizabon.tj>)

---

14. Суяров Қ.Ч., Каримов М.Б., Саидов С.С. Намунаи саволу масъалаҳои тестӣ аз кимиё. -Душанбе, Матбааи ДМТ, - 2013. 164 с.

15. Қудратова Л.Ҳ. Давлатшоева Ҷ.А., Суяров Қ.Ч. Беляев А.П., Саидов Н.Б. Кимиёи физикӣ ва коллоидӣ (китоби дарсӣ). Душанбе: Эр-граф. 2019. 656с.

**Омӯзгори фанни кимиё аз «ДМТ» Суяров Қ. Ч.
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, кафедраи кимиёи физикӣ ва коллоидӣ**

Баҳодиҳии муҳтаво: 3

Баҳои миёна: 3 (2 овоз)

Категория:

- [Ахбори рӯз](#) [1]
- [Забоншиносӣ](#) [2]
- [Забони тоҷикӣ](#) [3]
- [Мақолаҳо](#) [4]

Манбаъ: <https://kumitaizabon.tj/tg/content/himiya-yo-kimiyo?mini=2026-09&page=4>

Пайвандҳо

[1] <https://kumitaizabon.tj/tg/category/%D0%B0%D1%85%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D1%80%D3%AF%D0%B7> [2] [https://kumitaizabon.tj/tg/category/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D1%82%D0%BE%D2%B7%D0%B8%D0%BA%D3%A3](https://kumitaizabon.tj/tg/category/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D0%BD%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D1%81%D3%A3) [3] <https://kumitaizabon.tj/tg/category/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D1%82%D0%BE%D2%B7%D0%B8%D0%BA%D3%A3> [4] <https://kumitaizabon.tj/tg/category/%D0%BC%D0%B0%D2%9B%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D2%B3%D0%BE>